

УДК 159.91

Микола КОРОЛЬЧУК

доктор психологічних наук, професор,
Державний торговельно-економічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2524-4784>
e-mail: m.korolchuk@knute.edu.ua

Валентина КОРОЛЬЧУК

доктор психологічних наук, професор,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-7981-9494>
e-mail: valentyana.korolchuk@uzhnu.edu.ua

Ірина МОСТОВА

кандидат психологічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-1418-3007>
e-mail: i.mostova@knute.edu.ua

РОЗВИТОК ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ В УКРАЇНІ ТА ВНЕСОК ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ В ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ

У статті здійснено аналіз історичних витоків зародження психофізіології в Україні, як самостійного напрямку науково-прикладних досліджень. Встановлено, що ідеї психофізіологічного забезпечення діяльності виникли в епоху українського козацтва у процесі військово-професійної підготовки молодих козаків.

Визначено, що з 1945 року наукові дослідження здійснюються в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України, де функціонує 15 наукових лабораторій і саме лабораторія психофізіології була створена у 1975 році.

Особливу увагу приділено внеску видатних українських науковців, чия діяльність суттєво вплинула на розвиток психофізіології. Їхні основні ідеї та наукові здобутки, що стали основою теоретичних і експериментальних досліджень, розглядаються в контексті сучасного розвитку цієї науки.

Ключові слова: психофізіологія; розвиток; становлення; психологія; фізіологія; вітчизняні вчені.

Mykola KOROLCHUK, Iryna MOSTOVA

State university of trade and economics

Valentina KOROLCHUK

Uzhhorod national university

THE DEVELOPMENT OF PSYCHOPHYSIOLOGY IN UKRAINE AND THE CONTRIBUTION OF DOMESTIC SCIENTISTS TO ITS FORMATION

The article analyzes the historical origins of the emergence of psychophysiology in Ukraine as an independent direction of scientific and applied research. It is established that the ideas of psychophysiological support of activity arose in the era of the Ukrainian Cossacks, when unique ideas about the relationship between the psyche, physical and military-professional training were implemented through the practice of Cossack education of the personality.

It was found that among the Cossacks, characteristics were distinguished, individuals capable of self-regulation, suggestion, which determined the effectiveness and indomitability of fighting spirit when performing tasks in stressful conditions.

The relevance of this study is due to the need for a detailed analysis of the historical origins of the formation of psychophysiology, which allows us to more deeply comprehend its methodological principles, assess the current state and determine the main directions for the further evolution of this integrative scientific discipline.

It is determined that since 1945, scientific research has been carried out at the Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine, where 15 scientific laboratories operate, and the laboratory of psychophysiology was created in 1975.

Special attention is paid to the contribution of outstanding Ukrainian scientists whose activities significantly influenced the development of psychophysiology. Their main ideas and scientific achievements, which became the basis of theoretical and experimental research, are considered in the context of the modern development of this science.

The article emphasizes the interdisciplinary nature of psychophysiology and its importance for understanding the functional mechanisms of mental activity and human behavior.

Keywords: psychophysiology; development; formation; psychology; physiology; domestic scientists.

<https://doi.org/10.31891/PT-2026-2-4>

Стаття надійшла до редакції / Received 02.04.2026

Прийнята до друку / Accepted 14.04.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© Микола КОРОЛЬЧУК, Валентина КОРОЛЬЧУК, Ірина МОСТОВА

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Психофізіологія як наука, що вивчає взаємозв'язок психічних процесів із фізіологічними механізмами, має глибоке історичне підґрунтя та складний шлях розвитку, який охоплює і філософські роздуми давнини, і експериментальні дослідження в період становлення наук про людину, і сучасні досягнення нейрофізіології. Незважаючи на стрімкий розвиток психофізіології та її тісний зв'язок із прикладними галузями (практична психологія, медицина, професійне здоров'я, гігієна, інженерна психологія), історичні аспекти її формування залишаються на периферії наукових досліджень.

Актуальність звернення до історії психофізіології зумовлена тим, що саме історичний аналіз дозволяє простежити витоки виникнення ключових понять, теорій і методів, які нині вважаються фундаментальними та формують інноваційне наукове знання. Вивчення історії науки сприяє виявленню наукових традицій, шкіл і парадигм, які формували особливості розвитку психофізіології в різних країнах, зокрема в Україні. У вітчизняній науці історія розвитку психофізіології

досі не представлена як цілісна картина: бракує комплексних досліджень, які б охоплювали ключові етапи, персоналії, інституції, методологічні підходи та міждисциплінарні зв'язки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Психофізіологія є міждисциплінарною наукою, яка досліджує зв'язок між психічними процесами та фізіологічними механізмами. Її розвиток відбувався у контексті становлення філософії, медицини, фізіології та психології. Психофізіологія сформувалася як наука на перетині психології та фізіології і вивчає взаємозв'язок психічних процесів із фізіологічними механізмами їх реалізації. Її розвиток проходив від емпіричних спостережень до експериментального аналізу нервової діяльності та поведінкових реакцій [2; 5; 6; 8; 9].

Психофізіологія професійної діяльності – розділ психофізіології, який досліджує динаміку психічних та пізнавальних процесів, станів, якостей і функцій людини, а також їх вплив на працездатність під час взаємодії умов та факторів у системі «техніка-людина-середовище». Цей напрям визначає шляхи та методи підтримки, збереження і відновлення ефективності та безпеки професійної діяльності у звичайних та екстремальних умовах [2, с. 13].

Історичний шлях психофізіології показує багатовікові наукові пошуки, які розпочалися з філософських концепцій душі і тіла та пройшли через етапи формування експериментальної психології і фізіології нервової системи. З огляду на відносно короткий період існування психофізіології як окремого наукового напрямку, складність її методологічних аспектів та масштабність міждисциплінарних досліджень, ця проблема залишається недостатньо вивченою.

У межах української історіографії питання становлення та розвитку вітчизняної психофізіології, її концептуальних основ, наукових шкіл і персоналій від епохи козачтва до сучасності залишається значною мірою неосвітленим. Практично не розкрито зародження ідеї психофізіологічного забезпечення військово-професійної підготовки молоді в епоху українського козачтва та виокремлення серед них характерників – осіб із унікальними можливостями саморегуляції, навіювання, щоб забезпечувало надзвичайну витривалість, силу незламного духу та ефективність у бойових умовах. Водночас недостатньо проаналізовано внесок українських вчених у розвиток і становлення вітчизняної психофізіології у взаємозв'язку із загальносвітовим контекстом у розвиток цієї галузі науки.

Отже, у статті виокремлено не вирішені раніше історичні аспекти розвитку і становлення психофізіології в Україні від епохи українського козацтва до сучасності.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у всебічному висвітленні історичних витоків розвитку психофізіології від епохи козацтва до сучасності, а також у визначенні внеску провідних науковців, чий дослідження стали основою становлення та розвитку цієї галузі – від філософських концепцій до трансформації психофізіології в експериментальну, прикладну науку.

Виклад основного матеріалу

В Україні психофізіологічні дослідження мають глибоке історичне коріння і пов'язані з іменами видатних науковців, які заклали основи національної школи нейронаук і психології.

Зародження основних ідей психофізіології діяльності можна простежити ще в епоху українського козацтва (XVI–XVIII ст.), коли формувалися унікальні уявлення про взаємозв'язок психічного стану, фізичної підготовки та ефективності людської діяльності [1, 4, 5, 7].

Українське козацтво, як соціально-політичне явище, сформувалося в середині XVI століття і мало значний вплив на розвиток національної культури, зокрема в контексті фізичної та психічної підготовки воїнів. Унікальна система військового виховання, ментальність і соціальні практики козацтва створювали умови для розвитку не тільки фізичних, а й психічних, а й духовних якостей, які були важливими для виживання та успіху в битвах. І хоча в козацьку добу ще не існувало чітких наукових концепцій психофізіології, можна простежити деякі ранні уявлення про взаємозв'язок психічного і фізіологічного стану людини.

Козацька культура була насичена специфічними традиціями фізичного і психічного тренування. Виховання молоді в козацьких родах або козацьких військових організаціях було орієнтоване на розвиток таких якостей, як стійкість, витривалість, мужність, розумова ясність та здатність приймати рішення в екстремальних умовах. Всі ці характеристики були не тільки фізіологічними, але й психічними, тому їх розвиток можна розглядати як частину ранніх психофізіологічних практик. Козаки активно використовували методи психічної саморегуляції. У своїх походах вони поклали великі надії на внутрішню силу духу і сталість характеру. Довгі морські чи сухопутні походи, битви і військові стратегії вимагали від них уміння

контролювати свої емоції, що можна трактувати як ранні аспекти психофізіологічної підготовки [2, 5, 10, 11].

Козацька практика виховання була спрямована на досягнення надійності в діяльності через розвиток вольової саморегуляції, сміливості та здатності до швидкого відновлення після бою. Це і є історичним прототипом психофізіологічного забезпечення діяльності. Саме в козацькому середовищі зародилися ідеї, які сьогодні відносять до психології діяльності в особливих умовах (військової та екстремальної психології). Це стосується механізмів тренування, відбору та підвищення психологічної стійкості в умовах ризику та невизначеності

Саме у козацькому середовищі існувала глибока національна традиція, спрямована на психофізичний та психоенергетичний розвиток людини, відома як характерництво. Феномен характерництва є яскравим прикладом емпіричної психорегуляції. Як зазначає О. Притула, характерництво розглядається як легендарна і сакральна сторінка історії, що включала елементи психотехніки, медитативних практик та навіювання. Ці практики, хоча і не наукові, слугували цілям емоційної регуляції (зменшення страху), підвищення больового порогу та досягнення стану зміненої свідомості, що забезпечувало козаку незвичайну витривалість і ефективність у бою. З точки зору психофізіології, це є свідоме або несвідоме управління функціональними станами ЦНС. З позиції зародження психофізіології характерництво можна розглядати як унікальний прояв народної системи самопізнання та саморегуляції, що виникла на українських землях задовго до появи наукових визначень цієї галузі [3; 7; 8; 10; 11].

В Україні історія психофізіології має свої унікальні традиції, що поєднують світові досягнення з гуманістичним підходом до людини як цілісної істоти. що українська психофізіологічна школа вирізняється інтегративністю, увагою до особистісного та культурного контексту, а також орієнтацією на практичне застосування знань у сфері здоров'я, освіти та соціальної адаптації.

Сучасні психофізіологічні дослідження в Україні здійснюються в межах Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, лабораторій та кафедр при університетах (Київський, Харківський, Львівський, Одеський національні університети та ін.), а також у клінічних і військових закладах [2; 4; 5; 7; 9].

Нині науково-дослідний Інститут психології імені Г.С. Костюка, створений у 1945 році – це всесвітньовідомий осередок психологічної науки та практичних досліджень в Україні. Наразі в

Інституті психології функціонує 15 наукових лабораторій і саме «Лабораторія психофізіології» була створена у 1975 році.

З 1975 по 1996 рр. лабораторією завідувала член-кореспондент АПН України, доктор психологічних наук, професор А. Карпухіна.

А. Карпухіна – українська психофізіологиня, чия наукова діяльність охоплює низку важливих напрямів у вивченні взаємозв'язку між фізіологічними процесами та психічною діяльністю людини. А. Карпухіна є фахівцем у галузях електро-, психо- та вікової фізіології, біоніки та психології праці.

Під керівництвом А. Карпухіної (1975 по 1996 рр.) Лабораторія психофізіології Інституту психології ім. Г.С. Костюка займалася дослідженнями психофізіологічних механізмів психічних пізнавальних процесів, зв'язком між мозком, нервовою системою та психічними процесами, особливо в контексті навчання, розвитку та індивідуальних особливостей людини. Представники наукової школи під керівництвом А. Карпухіної розробили тестові комплекти для оцінки функціонування нервової системи; апаратні комплекси для психофізіологічних досліджень; методики для діагностики функціонального стану особистості.

Отже, А. Карпухіна належить до покоління вчених, які сформували прикладну психофізіологічну школу в Україні, яка тісно співпрацювала з військово-технічним та промисловим комплексом; інтегрували технічні та біологічні знання з психологією, що було інноваційним для свого часу.

М. Макаренко – український вчений у галузі психології та психофізіології, доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Його наукова діяльність присвячена насамперед вивченню фізіології вищої нервової діяльності, диференціальної, прикладної психофізіології та професійного психологічного відбору фахівців операторського профілю. Роботи М. Макаренка виявили суттєвий зв'язок між фізіологічними процесами та психічним досвідом. Це стало важливим кроком у розвитку психофізіології.

З'ясовано, що М. Макаренко є автором розробки нового наукового напрямку – фізіології нейродинамічних функцій мозку. Ним була запропонована та науково обґрунтована нова самостійна властивість вищої нервової діяльності – функціональна рухливість основних нервових процесів. Істотний внесок М. Макаренко зробив у становлення української психофізіології, особливо в частині, яка стосується індивідуальних відмінностей, впливу вікових особливостей на психічну сферу і професійну діяльність операторів та запропонував

психофізіологічні заходи щодо професійного психологічного відбору військових фахівців.

М. Корольчук – один із провідних українських вчених, який об'єднує теоретичні розробки, практичне застосування в галузі психофізіології, психології адаптації та професійного відбору і підготовки наукових кадрів. Під його керівництвом в Україні захищено понад 30 кандидатів психологічних наук. Автор понад 300 публікацій у фахових журналах і збірниках, із них 7 монографій, понад 20 підручників, навчальних посібників. Його роботи мають багато цитувань у наукових базах, що свідчить про значний вплив у галузі психології та психофізіології. Вчений у 1997 році захистив першу в Україні дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.02 психофізіологія – за темою «Психологічне забезпечення діяльності корабельних спеціалістів в екстремальних умовах». Як практик у 1985-1997 роках обґрунтував і запропонував науковий напрям психологічне забезпечення професійної діяльності, що стало науковою основою для розвитку і становлення військової, екстремальної психофізіології, професійного психологічного відбору в Україні та зумовило розвиток практичного інструментарію та психофізіологічних технологій для підтримки збереження і відновлення професійного здоров'я фахівців у звичайних та екстремальних умовах воєнного стану.

Доктор психологічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України О. Коқун, нині директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2025). Він є автором більше 300 наукових та науково-методичних праць (із них 9 монографій, 18 навчальних та навчально-методичних посібників).

Професором О. Коқуном вперше запропоновано використовувати загальний алгоритм для психофізіологічного забезпечення різних видів діяльності, з урахуванням адаптаційних можливостей людини як суб'єкта. Подальший розвиток отримали методи самооцінки для діагностики психофізіологічного стану та використання біогальванізації для його оптимізації. Вченим розроблено новий підхід до визначення адаптаційних типів, враховуючи стабільність і величину діагностичних показників, що характеризують психофізіологічний стан [5]. Його діяльність посилює розвиток інтегративних підходів у психології і психофізіології, а також поширення ідей про важливість врахування фізіологічних факторів у психологічних дослідженнях. Нині його діяльність спрямовано на дослідження за авторською методикою життєстійкості особистості в

умовах війни та розроблення технологій психологічної допомоги військовослужбовців і цивільного населення у стресогенних умовах.

Внесок таких вчених, як А. Карпукіна, М. Макаренко, М. Корольчук, О. Коцун у розвиток психофізіології є надзвичайно важливим для розуміння складної взаємодії між фізіологічними та психічними процесами. Розвиток цієї науки в Україні став можливим завдяки їхньому внеску. Їх дослідження мають важливе значення як для теорії, так і для практики психофізіології в сучасному світі. Разом їхні роботи охоплюють різні рівні дослідження зв'язку між мозком і психікою – від молекулярного до соціально-психологічного, що і становить сутність сучасної психофізіології.

На сучасному етапі психофізіологія в Україні продовжує активно розвиватися в контексті інтеграції з нейропсихологією, когнітивною психологією та психосоматичною медициною. Проводяться дослідження у сфері емоційного інтелекту, стресостійкості, що має велике практичне значення – від освіти до військової медицини [2; 3; 4; 5; 7; 9].

Особливої актуальності набувають роботи українських психофізіологів, присвячені психічній адаптації в умовах війни, посттравматичним станам і реабілітації військовослужбовців. Ці дослідження поєднують класичні методи психофізіології (аналіз серцевого ритму, ЕЕГ, нейрокогнітивні тести) з сучасними технологіями біофідбеку та нейромоніторингу [5; 7; 8; 9].

Психофізіологія як наука сформувалася на перетині психології, фізіології та нейропсихології і вивчає закономірності взаємодії психічних процесів із фізіологічними механізмами діяльності мозку та організму. Її становлення відбувалося поступово – від емпіричних спостережень за поведінкою людини до експериментального вивчення нервових процесів і механізмів регуляції психічних станів. Сучасний етап розвитку психофізіології характеризується використанням комплексного, міждисциплінарного підходу, який поєднує експериментальні, електрофізіологічні та нейровізуалізаційні методи. Такий підхід дає змогу не лише аналізувати біологічні основи психічної діяльності, а й виявляти закономірності адаптації, стресових реакцій і функціональних станів організму. Вивчення історичних передумов формування психофізіології дозволяє глибше зрозуміти еволюцію її теоретичних засад і визначити напрями подальших досліджень у контексті сучасних наукових підходів [2; 4; 6; 8; 11].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На підставі аналізу наукових джерел здійснено аналіз історичних витоків зародження психофізіології в Україні, як самостійного напрямку науково-прикладних досліджень. Психофізіологія в Україні розвивалась поряд зі світовою наукою насамперед психологією, фізіологією, медициною та їх практичною реалізацією у повсякденному житті.

Встановлено, що ідеї психофізіологічного забезпечення діяльності виникли в епоху українського козацтва, коли унікальні уявлення про взаємозв'язок психіки, фізичної і військово-професійної підготовки реалізовувались через практику козацького виховання особистості.

З'ясовано, що серед козаків виокремлювали характерників. Це особи, які завжди мали ясніший розум, незламний бойовий дух, здатність контролювати свої емоції, впливати на оточуючих, що забезпечувало козаку надзвичайну витривалість та ефективність як в бойових умовах. Такі психофізіологічні практики, саморегуляція, навіювання набули наукових пояснень і є нині актуальними при підготовці воїнів для виконання завдань у стресогенних умовах.

Визначено, що в Україні психофізіологічні дослідження здійснюються з 1945 року в межах Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, де функціонує 15 наукових лабораторій і саме лабораторія психофізіології була створена у 1975 році.

З 1975-1996 рр. лабораторією завідувала член-кореспондент АПН України, доктор психологічних наук, професор А. Карпуніна – українська психофізіологиня, чия наукова діяльність охоплює низку важливих напрямів у вивченні взаємозв'язку між фізіологічними процесами та психічною діяльністю людини. А. Карпуніна є фахівцем у галузях електро-, психо- та вікової фізіології, біоніки та психології праці.

Під керівництвом А. Карпуніної лабораторія психофізіології Інституту психології ім. Г.С. Костюка займалася дослідженнями психофізіологічних механізмів психічних пізнавальних процесів та було розроблено тестові комплекти для оцінки функціонування нервової системи; апаратні комплекси для психофізіологічних досліджень; методики для діагностики функціонального стану.

Отже, А. Карпуніна належить до покоління вчених, які сформуvalи прикладну психофізіологічну школу в Україні, яка тісно співпрацювала з військово-технічним та промисловим комплексом;

інтегрували технічні та біологічні знання з психологією, що було інноваційним для свого часу.

М. Макаренко – український вчений у галузі психології та психофізіології, доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Його наукова діяльність присвячена насамперед вивченню фізіології вищої нервової діяльності, диференціальної, прикладної психофізіології та професійного психологічного відбору військових фахівців операторського профілю. Це стало важливим кроком у розвитку психофізіології.

Отже, М. Корольчук – один із провідних українських вчених, який об'єднує теоретичні розробки, практичне застосування в галузі психофізіології, психології адаптації та професійного відбору і підготовки наукових кадрів. Як практик у 1985-1997 роках обґрунтував і запропонував науковий напрям психологічне забезпечення професійної діяльності, що стало науковою основою для розвитку і становлення військової, екстремальної психофізіології, професійного психологічного відбору в Україні та зумовило розвиток практичного інструментарію та психофізіологічних технологій для підтримки збереження і відновлення професійного здоров'я фахівців у звичайних та екстремальних умовах воєнного стану.

Доктор психологічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України О. Кокун, нині директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2025). Він є автором більше 300 наукових та науково-методичних праць (із них 9 монографій, 18 навчальних та навчально-методичних посібників).

Отже, професором О. Кокуном вперше запропоновано використовувати загальний алгоритм для психофізіологічного забезпечення різних видів діяльності, з урахуванням адаптаційних можливостей людини. Подальший розвиток отримали методи самооцінки для діагностики психофізіологічного стану. Вченим розроблено новий підхід до визначення адаптаційних типів, враховуючи стабільність і величину діагностичних показників, що характеризують психофізіологічний стан. Його діяльність посилює розвиток інтегративних підходів у психології і психофізіології, а також поширення ідей про важливість врахування фізіологічних факторів у психологічних дослідженнях. Нині його діяльність спрямовано на дослідження за авторською методикою життєстійкості особистості в умовах війни та розроблення технологій психологічної допомоги військовослужбовцям і цивільного населення у стресогенних умовах.

Перспектива подальшої роботи полягає у поглибленні та систематизації історичного досвіду психофізіології, що може стати основою для подальших наукових досліджень, вдосконалення діагностичного інструментарію, психофізіологічних технологій підходів та розширення експериментальної бази з метою психофізіологічного забезпечення діяльності особистості в звичайних та екстремальних умовах воєнного стану.

Література

1. Вундт В. Основи фізіологічної психології / пер. з нім. О. Сидоренко. Харків : Права людини, 1998. 432 с.
2. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ніка-Центр, 2009. 400 с.
3. Корольчук М., Корольчук В., Болтівець С., Фурман А., Фурман О., Інтеграція психофізіологічних технологій для управління стресом: проблеми та рішення в українській системі охорони здоров'я. *European Journal of Trauma & Dissociation*. <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2025.100603>
4. Кокур О.М. Психофізіологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
5. Кокур О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини у психофізіологічному забезпеченні діяльності : автореф. дис. ... док. психол. наук : 19.00.02. / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 31 с.
6. Коляда Н.В. Психофізіологія : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2022. 266 с.
7. Кузів О.Є. Психофізіологія : курс лекцій. Тернопіль : вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 194 с.
8. Макаренко М.В. Основи психофізіології : навчальний посібник. Київ : Вид-во МАУП, 2006. 224 с.
9. Петренко В.С. Системний підхід до психологічного аналізу діяльності IT-фахівців: теоретичні та методологічні аспекти. *Науковий журнал «Психологічні тревелоги»*. 2025. № 2. С. 206-217.
10. Притула О.Л. Характерництво запорозьких козаків як легендарна і сакральна сторінка історії українського народу: від минулого до сучасності. *Краєзнавство Запоріжжя*. 2017. С. 15-29.
11. Тімченко О., Шашенков Д. Зародження ідей психології діяльності в особливих умовах в епоху українського козацтва. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2022. № 1(3). С. 6-19.

References

1. Wundt, W. (1998). Principles of Physiological Psychology (O. Sydorenko, Trans.). Kharkiv: Ppava Lyudyny. (Original work published 1874)
2. Korolchuk, M. S. (2009). Psychophysiology of Activity: A Textbook for Higher Education Students. Kyiv: Elha, Nika-Center.
3. Korolchuk M., Korolchuk V., Boltivets S., Furman A., Furman O., Intehratsiia psykhoфизиологичных технологий для управления стрессом: проблемы та ризшення в українській системі охорони здоров'я. European Journal of Trauma & Dissociation. <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2025.100603>
4. Kokun, O. M. (2006). Psychophysiology: A Textbook. Kyiv: Center of Educational Literature.
5. Kokun, O. M. (2004). Optimization of human adaptation capabilities in psychophysiological support of activity: PhD thesis. Kyiv.
6. Kolyada, N. V. (2022). Psychophysiology: Lecture notes. Sumy: Sumy State University.
7. Kuziv, O. Y. (2017). *Psychophysiology: Course of lectures*. Ternopil: TNTU Publishing House.
8. Makarenko, M. V. (2006). Fundamentals of Psychophysiology: A Textbook. Kyiv: MAUP Publishing.
9. Petrenko, V. S. (2025). Systemic approach to psychological analysis of IT specialists' activity: Theoretical and methodological aspects. *Psychological Travelogues*, 2, 206-217.
10. Prytula, O. L. (2017). The heroic tradition of Zaporizhian Cossacks as a legendary and sacred page of Ukrainian history: From the past to the present. *Zaporizhzhia Regional Studies*, 4, 15-29.
11. Timchenko, O., & Shashenkov, D. (2022). The emergence of ideas in the psychology of activity in the special conditions of the Ukrainian Cossack era. *Problems of Extreme and Crisis Psychology*, 1(3), 6-19.